

Ангеліна Добровольська,
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник,
Державна установа «Інститут всесвітньої історії
НАН України»

ДОСВІД ТРАНСФОРМАЦІЇ МОЛДОВСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ПРОТИРІЧЧЯ НА ШЛЯХУ ДО ПОЛІТИЧНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ

Анотація. У статті розглядаються процеси соціально-політичної трансформації Молдови пострадянського періоду. Досліджується спектр перехідних процесів, які безпосередньо стосуються функціонально-динамічних характеристик політичної системи, зокрема факторів, що впливають на трансформацію політичних інститутів суспільства, у тому числі політичних партій.

Ключові слова: пострадянський простір, Молдова, посткомуністична трансформація, політичні партії, проблеми демократизації.

Більш як двадцять років, що минули після розпаду Радянського Союзу, залишається в історії часом політичних перетворень, що істотно змінили вигляд Центрально-Східної Європи. Трансформація колишнього «соцтабору» проявила себе соціально-політичною консолідацією нових незалежних держав, що з'явилися на карті світу після розпаду СРСР. Самоорганізація їхніх внутрішніх територій й спільнот включала формування нових моделей державного устрою, інституалізацію й модифікацію демократичних процедур і принципів функціонування держави й громадянського суспільства, становлення багатопартійної системи й т. п.

Проблеми переходу соціуму з одного якісного стану до іншого завжди були предметом пильної уваги наукового співтовариства. Методологічні основи аналізу перехідних процесів у XIX столітті заклали такі класики політичної думки як А. де Токвіль, М. Вебер, В. Парето. В XX столітті переосмислення перехідного періоду було запропоновано в роботах Р. Даля,

Й. Шумпетера, А. Лейпхарта. В 70-і роки ХХ століття зміст трансформаційних процесів розглядалося в основному в рамках теорії модернізації, що інтерпретувала політичний розвиток як перехід від традиційних форм організації суспільства до суспільства сучасного типу. У даній сфері були проведені дослідження, присвячені різним аспектам політичного розвитку, у тому числі й питанням створення ефективної політичної системи, яка сприяє економічному, соціальному, культурному прогресу (Л. Пай, Ш. Эйзенштадт, С. Хантінгтон, Г. Алмонд, Б. Мур).

У другій половині 80-х років минулого сторіччя «третя хвиля» [1] демократизації, що охопила країни Центральної й Східної Європи, обумовила початок нового етапу перехідного періоду. Особливий перехідний тип політичного устрою країн ЦСЄ одержав у політологічній літературі назву «посткомуністичної трансформації».

На ранніх етапах (друга половина 80-х років) значний внесок у розробку теорії транзитології зробили такі дослідники, як: Д. Растоу, Х. Лінц, А. Степан, Г. О'Доннелл, Ф. Шмітер, А. Пшеворський і т. п. Їх роботи досліджували досвід більш-менш успішних політичних транзитів, зокрема в країнах Південної Європи. При розгляді різних аспектів модернізації у другій половині 80-х років, і особливо в 90-і роки, дослідницький інтерес змістився до аналізу проблем демократизації. У той же час, поняття «політичні транзити» містить у собі широкий спектр політичних процесів, пов'язаних з багатьма аспектами політико-владних відносин, які безпосередньо стосуються функціонально-динамічних характеристик політичної системи, взаємин інститутів влади й громадянського суспільства, ролі партій, еліт і контреліт, масових акторів у динаміці політичних змін.

На пострадянському просторі дослідження сучасних перехідних процесів почалося відносно недавно, з початку 90-х років ХХ століття. Проблеми суспільно-політичної трансформації розглядали у своїх роботах Г. Вайнштейн, В. Гельман, Ю. Красін, В. Лапкін, О. Мадатов, А. Мельвіль й ін. Дослідженню демократичного транзиту Молдови присвятили публікації І.

Боцан, В. Мошняга, А. Рошка, О. Серебрян, П. Фрунташ й ін. Серед західних дослідників посткомуністичної трансформації можна згадати – М. Макфола, В. Банса, Л. Бальцеровича, З. Бжезинського й ін.

У країнах СНД, для яких останні більш ніж двадцять років стали періодом істотної політичної й економічної трансформації, результати перетворень значно відрізнялися від того, що відбулося в країнах ЦСЄ. Політичний транзит на пострадянському просторі, який з самого початку визначався як демократичний і передбачав переведення колишньої форми правління й державного устрою в іншу якість. Основний зміст трансформаційних процесів, що тут відбувалися, складала перетворення тоталітарно-авторитарної системи з усіма її інститутами, структурами й відносинами в систему іншого типу з демократичними атрибутами. Однак серед країн, які фахівці із трансформації недемократичних режимів у демократичні називали «перехідними» було чимало тих, що не наслідували цю модель. Відповідно колишня методологія, що описувала класичну модель демократичних транзитів початку «третьої хвилі», далеко не завжди виявлялася ефективною в осмисленні пострадянських реалій.

Як показує практика, перебіг політичного транзиту визначається безліччю як істотних, так і другорядних обставин, від яких залежить конкретний хід подій у цей час і в даній ситуації. Досвід останніх більш ніж двох десятиліть показав взаємообумовленість внутрішньополітичних процесів і таких зовнішніх чинників, як глобалізація, регіоналізація, інтеграція й ін. На зміст і динаміку реформування політичної системи держав пострадянського простору істотно впливали, як зміни у внутрішньому стані суспільства, так і міжнародні фактори.

На ранніх стадіях демократичних транзитів велике значення мають ендогенні фактори демократії й демократизації: вибір політичними акторами системи взаємин, оперативних підходів й інституціональної стратегії. На наступних стадіях транзиту, особливо на стадії консолідації демократії, істотну роль відіграють глибинні структурні, насамперед економічні й

соціокультурні передумови і чинники. У силу зазначених обставин далеко не всі країни пострадянського простору, що почали транзит у припущенні, що він буде демократичним, мали сприятливі шанси пройти цей шлях до логічного завершення. Значні перешкоди на цьому шляху країн пострадянського простору створили бюрократизація державних інститутів та їхня неефективність; низький рівень політичної культури й т. п.

При всій складності змін, що відбувалися в країнах, які переживали посткомуністичну трансформацію, неоднозначності та суперечливості їх суспільно-політичного розвитку, зміцнення демократичних тенденцій розглядалося, з погляду класичної методології, у якості однієї з домінуючих рис суспільної еволюції ХХ століття. Як наслідок невідповідне введення зверху демократичних форм політичного життя тут подеколи призводило до зворотного ефекту – відкату суспільства назад або до «симуляції» демократії.

Досвід посткомуністичних трансформацій на пострадянському просторі підтвердив тезу про те, що час міфу про однолінійність демократичного процесу пішов у минуле. Як зауважує А. Ю. Мельвіль: «сьогодні вже зовсім очевидно (хоча цей факт ще недостатньо відрефлексовано), що політичний розвиток посткомуністичних країн може йти безліччю різноспрямованих траєкторій» [2]. Чим більше часу проходило з початку реформ, тим більше розходжень спостерігалось й у формальних структурах сформованих політичних режимів, і в реальних політичних практиках, що одержали поширення в країнах ЦСЄ й СНД, включаючи зміст ідеологічного дискурсу.

Розпад соцтабору й включення посткомуністичних країн ЦСЄ й СНД у «третю хвилю демократизації» радикально змінили підходи до вивчення політичних процесів у цілому. Специфіка переходу від тоталітарного або авторитарного суспільства до демократичних форм правління обумовила необхідність поглибленого осмислення наслідків цих трансформацій, а також напрямків і перспектив подальшого розвитку посткомуністичних суспільств. Досвід реформ політичних систем у країнах перехідної демократії передбачає різноманітні підходи до вирішення схожих інституціональних проблем

посткомуністичного розвитку, включаючи такі, як зміна політичного режиму, трансформація партійних систем, реформа інститутів публічної влади, поглиблення ідейно-політичного дискурсу, зміна принципів і методів взаємодії інститутів громадянського суспільства й держави та інше.

Втративши гостроту, що відрізняла перехідний процес початку 90-х років, проблема політичних трансформацій на пострадянському просторі зберігає свою актуальність. Оцінка реального значення тієї або іншої політичної трансформації, з погляду її об'єктивної здатності до реалізації демократичних цінностей та ідеалів, передбачає визначення передумов формування й тенденцій подальшого розвитку політичної системи. Трансформаційний процес пов'язаний зі своєрідними перехідними структурами влади, гібридними політичними режимами, оцінка яких можлива на основі вивчення їхньої ролі в цьому переході. Процеси демократичних перетворень, інституціоналізації демократичних правил і процедур у колишніх радянських республіках, що призвели до зміни політичної свідомості та поведінки громадян, виявили необхідність дослідження закономірностей взаємозв'язку інституціональних й інших факторів, що впливають на трансформацію політичних інститутів суспільства, у тому числі політичних партій.

Політичні трансформації на пострадянському просторі являють собою суперечливий і багатогранний процес, регіональною особливістю якого стали: необхідність одночасного перетворення політичної й економічної сфер, а нерідко – і набуття національно-державної ідентичності, сплески етнонаціоналізму, відсутність або аморфність громадянського суспільства й т.п. Динаміка й зміст трансформаційних процесів у кожній з пострадянських республік у визначальному ступені залежали від культурної готовності націй до тих або інших змін.

Відмова від колишніх і сприйняття нових цінностей нерідко диктувалися геополітичними інтересами нових незалежних держав. Більшість із них зі здобуттям незалежності спробували вийти з-під геополітичного контролю

Росії, сподіваючись, що така віддаленість буде сприяти підвищенню шансів для створення сильної національної державності, заснованої на специфічному для кожної країни політичному режимі.

Держави, де переважала православна культура по-різному оцінювали свою цивілізаційну приналежність. У Молдові, у перші роки здобуття незалежності, «коливання» між східнослов'янськими республіками й Румунією спровокували бурхливі й суперечливі зміни, що супроводжувалися політико-економічною нестабільністю й військовим протистоянням. Розпад Радянського Союзу загострив проблеми, створені попередньою адміністративною й міграційною політикою, оскільки через Бессарабію пройшли державні кордони України й Молдови.

Наявність у пострадянській Молдові внутрішніх етнонаціональних рубежів слов'янського, тюркського й романського народів значно ускладнювала становлення державності. Ігнорування прихильниками об'єднання Молдови з Румунією історично сформованого етнічного різноманіття в регіоні, де молдовани тяжіють до румунів, тюрки-гагаузи – до Туреччини, а росіяни й українці – до східнослов'янського світу, призвели до виникнення політично нестабільних територій.

Проголошення республіканського суверенітету й відповідно – відмова від участі у всесоюзному референдумі про збереження СРСР, на тлі кризи національної ідентичності обернулися для республіки військовим конфліктом і територіальним розколом. Спочатку загострена соціально-економічними, соціокультурними й екологічними факторами, боротьбою за автономію проявила себе Гагаузька проблема. 19 серпня 1990 р. у Комраті, а потім 12 вересня 1990 р. у Тирасполі було проголошено утворення відповідно Гагаузької Республіки та Молдавської Придністровської Радянської Соціалістичної Республіки.

Етнорегіональний конфлікт, що виник у європейській частині СНД на території Південно-Східної Європи, епіцентром якого стала доля самопроголошеної Придністровської Республіки, викликав стурбованість

міжнародної громадськості. Події в Придністров'ї перебували під пильною увагою ЄС, оскільки збройні зіткнення відбулися, у безпосередній близькості від кордонів цього економічного й політичного об'єднання європейських держав.

Геополітичний фактор зіграв суперечливу роль у динаміці пострадянського транзиту Молдови. На тлі ослаблення позицій Росії у Південно-Східній Європі, що зберегла тут лише гео економічну присутність (міжнародний газопровід), зросло прагнення Румунії претендувати на роль регіонального лідера. У цих умовах Придністровська республіка розглядалася як геополітичний форпост Росії на Балканах, у той же час Молдова становила інтерес як можливий плацдарм НАТО в Південно-Східній Європі.

У рамках створення спільної європейської зовнішньої й оборонної політики, Євросоюз прагнув внести вклад у стабілізацію східної частини європейського континенту шляхом остаточного вирішення там проблем «невизнаних держав», що передбачало, зокрема, ліквідацію самопроголошеної Придністровської Молдавської Республіки (ПМР), яка спиралася на підтримку Росії. Активний інтерес до Придністровського конфлікту значної кількості зовнішніх гравців різних рівнів сприяв його перетворенню в один з найбільш напружених і, як показав час, складних для розв'язання суперечок, на просторі колишнього Радянського Союзу.

У наслідок внутрішніх соціокультурних проблем та геополітичних чинників злам старих політичних інститутів і структур кінця 80-х – початку 90-х років у Молдові протікав в обстановці гострих конфліктів і протиріч. На порядок денний трансформаційного періоду крім економічних проблем вийшли такі питання як переосмислення статусу центру й регіонів, нечіткі й спірні кордони, а також величезний конфліктний потенціал, заснований на попередній міграційній політиці та виникненні великих діаспор. Процес утвердження суверенітету над власною територією та інтеграції в нову

державу етнічних меншин став одним із найбільш істотних протиріч пострадянської епохи розвитку молодій державі.

Стабілізація соціально-політичної ситуації почала намічатися влітку 1992 року на тлі «заморожування» сепаратистського конфлікту в Придністров'ї та затвердження в 1994 році нової Конституції суверенної і незалежної держави – Республіки Молдова. Прийняття нової конституції заклало правові основи демократичних інститутів, що створило фундамент для формування держави нового типу. Однак процес закріплення основ державності республіки супроводжувався розколом політичних еліт і сприяв зміні розміщення сил на політичній арені країни. Свободу, відстоюючи переважно за участі Народного Фронту Молдови, інституціалізувала Аграрно-демократична народна партія Молдови (АДПМ), що зуміла поступово відвоювати владу в НФМ.

Серйозні розбіжності з опонентами у Народного Фронту виникли вже після парламентських виборів 1990 року, коли на своєму травневому з'їзді він прийняв кілька резолюцій: про зміну назви Молдавської Радянської Соціалістичної Республіки на Румунську Республіку Молдова; про офіційне затвердження етноніма «румунський народ» і глотоніма «румунська мова»; про автокефальну незалежність Церкви з назвою – Автокефальна Румунська Православна Церква Бессарабії, Наддністрянщини й Північної Буковини й т.п. Провідне політичне угруповання не цікавила можлива реакція на їхні дії. У підсумку, на перших багатопартійних виборах 1994 року колишня сільська «номенклатура», яка реорганізувалася в Аграрно-демократичну партію Молдови (АДПМ), виявилася досить затребуваною, щоб повернутися до влади.

Заснована 19 жовтня 1991 року парламентською групою «Сільське життя» Аграрно-демократична партія Молдови після проголошення незалежності Республіки Молдова займала центристський сегмент політичного спектра, однак перебуваючи при владі – розпочала досить радикальні реформи. АДПМ дала старт перетворенню державної власності в

приватну, що в умовах розриву зв'язків з экс-радянськими республіками за відсутності власної бази енергоресурсів сприяло глибокій дезіндустріалізації країни. Ринкова трансформація супроводжувалася руйнуванням єдиного агропромислового комплексу; розпалися стійкі зовнішньо-економічні зв'язки; було перепрофільовано й закрито багато підприємств (більше 28% з них випускали продукцію військово-промислового призначення).

До кінця 1990-х рр. у Молдові, як і в інших колишніх союзних республіках, сформувалася національна держава, громадяни якої намагалися адаптуватися до нових ринкових умов в економіці, мінімуму держави у соціальній сфері й нових політичних інститутів – демократичних за формою й традиційних за змістом.

У наслідку низки урядових, фінансових, конституційних та іншого роду криз, що збіглися з перебуванням АДПМ у владі, на перший план вийшла проблема вибору подальших цілей і шляхів розвитку. У цих умовах на хвилі вимог соціальної справедливості ініціативу на електоральному полі Молдови повернула собі Комуністична партія, що традиційно експлуатувала це гасло. Факт того, що більшість населення країни прагла комуністичної реставрації в якості альтернативи проблемам перехідного періоду, підтвердила абсолютна перемога Партії Комуністів Республіки Молдова (ПКРМ) на парламентських виборах 2001 року.

Вибори 2001 року продемонстрували поширену на пострадянському просторі тенденцію: коли, демократично обраній владі доводилося здійснювати болісні економічні реформи – на наступних виборах перевага опинялася вже не на стороні радикалів, а – центристів або лівих, як правило – вихідців зі старої системи.

Переконливо перемагаючи у ході парламентських виборів, Партія Комуністів знаходилася при владі в Молдові протягом 9 років. Після тріумфальної перемоги на виборах 2001 року, одержавши 71 місце в парламенті Республіки ПКРМ змогла забезпечити собі конституційну більшість. В 2005 році Партія Комуністів зберегла владу (57 депутатів) і була

близька до третьої перемоги підряд отримавши 60 місць у парламенті у квітні 2009 року.

Молдова виявилася єдиною європейською країною, де компартія була правлячою партією, яка прийшла до влади демократичним шляхом. Із приходом комуністів трансформаційний процес вніс нові нюанси в консолідацію партійної системи Молдови. ПКРМ здійснила спробу змінити обличчя молдавської партійно-політичної системи (екстремальний або помірний плюралізм). У керованому розвитку партійної системи проявилися нові тенденції, пов'язані з політичною трансформацією за аналогією з Росією – домінування правлячої партії. Запроваджені комуністами доповнення і зміни в електоральне законодавство й законодавство про політичні партії та інші суспільно-політичні організації, актуалізували й загострили проблему перспектив розвитку партійної системи в Республіці Молдова.

Політична практика після парламентських виборів 2001 року показала, що ПКРМ маючи у своєму розпорядженні конституційну більшість у парламенті, здатна взяти на себе повну відповідальність за управління країною. Міцність позицій Комуністичної Партії була обумовлена наявністю у неї солідної електоральної бази, так і слабкістю опозиції, як з боку правих, так і центристських політичних партій. Стійкість рейтингу комуністів на електоральному полі країни багато в чому забезпечувалася наявністю у лідерів ПК значного управлінського досвіду, що знаходило свій прояв у політичній гнучкості, здатності до оновлення цього політичного утворення.

За час свого існування Партія Комуністів нерідко міняла власні ідеологічні установки, чим викликала у свою адресу різку критику з боку опонентів на лівому фланзі. Забезпечивши собі значну перевагу голосів виборців на виборах 2001 р. з обіцянками відновити будівництво соціалізму й комунізму на основі марксистсько-ленінської теорії, привести Республіку Молдова в Союз Росія-Білорусь і сприяти відродженню СРСР на нових

основах, ПКРМ згодом змінила свій курс і вектор розвитку країни, оголосивши себе прихильницею європейської інтеграції.

Оскільки Партії Комуністів, як і будь-якій іншій партії, після приходу до влади необхідно було знайти найбільш ефективні шляхи й способи, які дозволять забезпечити досягнення мінімальних соціально-економічних і політичних стандартів, Європейський вектор сприймався як інструмент здійснення цієї мети. Під час знаходження Партії Комуністів у владі Молдовою був підписаний ряд документів, що зміцнювали політичну й економічну взаємодію з Європейським Союзом. Реалізація нового курсу, передумовою якого став вступ країни до СОТ (у травні 2001 р.), відбувалася відповідно до «Індивідуального плану дій РМ-ЄС на 2005-2007 роки» (цей документ було підписано 22 лютого 2005 року – за два тижні до парламентських виборів).

На першому засіданні парламенту нового скликання 24 березня 2005 року делегати затвердили Декларацію про політичне партнерство з метою реалізації завдань європейської інтеграції, що передбачала загальний консенсус парламентських фракцій для просування стратегічного курсу на європейську інтеграцію. Всі політичні сили, представлені у парламенті, обраному в березні 2005 року, зобов'язалися спільно просувати європейську інтеграцію Республіки Молдова.

У квітні 2007 року лідер ПКРМ оголосив про «ліберальну революцію», а вже через рік уряд Республіки Молдова оприлюднив один із самих вражаючих списків об'єктів, що підлягають приватизації. Як відзначає молдавський політолог І. Боцан, нові плани про приватизацію, намічені ПКРМ, у сукупності із програмами приватизації 1995-1996 років й 1997-1998 років, розробленими Аграрно-демократичною партією Молдови, що спочатку була «замінником», а потім політичним союзником ПКРМ, набагато перевершували плани й обсяги приватизації, проведеної так званими демократами [3].

За час перебування комуністів у владі населення не відчуло позитивного впливу нового курсу на поліпшення життя в країні. Мінливість ідеологічних установок на тлі складного соціально-економічного положення супроводжувалася поступовим зниженням рейтингу ПКРМ на електоральному полі. У селах, де склалося найбільш важке економічне становище, більше половини населення негативно оцінювали проведені в країні реформи, що проявилось у підсумках голосування 2009 року. Сільські жителі зволіли віддати голоси за «нові партії» у владі: Ліберально-демократичну, Демократичну й Ліберальну, виразивши в такий спосіб невдоволення політикою комуністів.

Після поразки ПКРМ у ході дострокових виборів у липні 2009 року опозиція підписала Угоду про створення коаліції Альянс за європейську інтеграцію (АЄІ І). Свої підписи на цьому документі 8 серпня 2009 року поставили Володимир Філат (Ліберально-демократична партія Молдови - ЛДПМ), Міхай Гімпу (Ліберальна партія – ЛП), Маріан Лупу (Демократична партія Молдови – ДПМ) і Серафім Урекян (Альянс Наша Молдова – АНМ). Альянс із правих і правоцентристських сил відбувся завдяки компромісній позиції Демократичної партії, котра протягом місяця після парламентських виборів вела паралельні переговори з Партією комуністів, з одного боку, й Ліберально-демократичною й Ліберальною партіями – з іншого. ДПМ, яку очолював колишній спікер парламенту від ПКРМ і яка виступала із цілком подібною з комуністами передвиборною програмою, віддала перевагу альянсу із край правою Ліберальною партією.

Об'єднавши зусилля для боротьби з комуністами «Альянс за європейську інтеграцію» змінив статус ПКРМ як домінуючої партії на статус «нормальної», хоча й досить впливової. Однак роль і місце країни в процесі євроінтеграції кожна з опозиційних комуністам сил, які увійшли до об'єднання, бачила по-своєму. Для одних це процес об'єднання із сусідньою державою – Румунією. Для інших – входження в ЄС повноцінною самостійною державою, з орієнтацією на стандарти й цінності ліберальної

демократії. Для третіх – «серединний шлях», що передбачає можливість дружніх відносин з усіма.

Основа ідеології Ліберальної партії – західний вектор розвитку Молдови й повна відмова від російського впливу. Ліберали не схильні сприймати обраний Росією шлях, як альтернативної Заходу православної цивілізації. Лідер Ліберальної партії Михай Гімпу зарекомендував себе як затятий антиросійський політик. Ряд підписаних Гімпу на посту в.о. президента Молдови (2009-2010 рр.) указів і постанов спровокували активізацію сепаратистських настроїв у Гагаузії.

Ліберально-демократична партія Молдови займає правоцентристську нішу молдавського політичного спектра. Ця партія відверто прозахідна, однак при цьому вона готова враховувати російський фактор і співробітничати з Росією. Лідер ЛДПМ Володимир Філат за час свого перебування на посту прем'єр-міністра Республіки Молдова підписав ряд документів, що сприяють зміцненню відносин між двома країнами. Філат обіцяв ратифікацію парламентом Молдови угоди про зону вільної торгівлі СНД.

Демократична партія виникла як рух «За демократичну й процвітаючу Молдову» в 1998 році у складі однойменного блоку. Тоді її лідерами були Дмитро Дьяков (колишній співробітник Відділу зовнішніх зв'язків у ЦК КПРС, а потім голова відділу ІТАР-ТАРС у Бухаресті) і Володимир Солонар (у минулому один з лідерів Інтерруху «Унітатя – Єдність»). Ця політична сила, яка отримала чимало голосів проросійськи налаштованих виборців, створила альянс «За демократію й реформи» з відверто правими й прозахідними «Демократичною конвенцією» і Партією демократичних сил.

Така ж історія повторюється й у серпні 2009, і в грудні 2010 років. Після виборів 2010 року Демократична партія Молдови зірвала переговори із ПКРМ і увійшла в новий «Альянс за євроінтеграцію» (АЄІ II) з радикально-антиросійською Ліберальною партією. Угоду про створення АЄІ II лідери ЛДПМ, ДПМ і ЛП підписали 30 грудня 2010 року. Володимир Філат знову

був затверджений на посаді прем'єр-міністра, а Маріан Лупу був обраний на посаду голови парламенту й в. о. президента.

У наслідку розбіжності поглядів політичних сил, що увійшли до складу Альянсу його доля була досить складною, а перебування у владі супроводжувалося затяжними кризами й конфліктами. Молдова три роки жила без президента – президент Ніколай Тімофті був обраний 23 березня 2012 р. А в наступному 2013 році Коаліція ледь не припинила своє існування, коли 13 лютого лідер ліберал-демократів Володимир Філат заявив, що керована їм партія виходить із Угоди про створення АЄІ.

Попри політичні конфлікти країна продовжувала рухатися взятим у березні 2005 року курсом на європейську інтеграцію. Наприкінці листопаду 2013 р. на саміті «Східного партнерства» у Вільнюсі Молдова парафувала угоду про асоціацію з ЄС і договір про зону поглибленої та всеосяжної вільної торгівлі з Євросоюзом, а у лютому 2014 р. Європарламент проголосував за безвізовий в'їзд до Шенгенської зони (це рішення набуло чинності 28 квітня 2014 р.). Кульмінацією процесу зближення з Європейським Союзом стало підписання (разом з Україною й Грузією) 28 червня 2014 року Угоди про асоціацію Молдови з ЄС. Представники правлячої в країні коаліції проєвропейської політики (КПП) заговорили про реальні перспективи вступу Молдови в ЄС у найближчому (5-10 років) майбутньому.

На геополітичний вибір вектора розвитку країни міг істотно вплинути результат виборів 2014 року, оскільки лідер соціалістів І. Додон відкрито висловлювався про те, що метою його партії є денонсація підписаної урядом Молдови угоди про асоціацію з Євросоюзом і курс на зближення з Євразійським економічним союзом. Вважаючи на те, що європейський вектор розвитку не дозволив правлячій коаліції скільки-небудь поліпшити соціально-економічні показники, а перебування КПП у владі супроводжувалося затяжними політичними кризами, маятник електоральних переваг міг у черговий раз качнутися убік лівих.

Із часів заборони Комуністичної партії у серпні 1991 року лівий сегмент політичного спектра займали два формування Соціалістична партія Молдови (СПМ) і Рух «Unitatea – Єдність». На парламентських виборах 1994 року вони створили виборчий блок й одержали 28 мандатів з 104. Однак після своєї реєстрації у квітні 1994 року Партія комуністів Республіки Молдова швидко відвоювала симпатії громадян, що дотримуються лівих поглядів, і, практично, вивела дві вищезгадані партії з політичного життя.

Після поразки в ході дострокових виборів у липні 2009 року більшість експертів і спостерігачів пророкували поступове вгасання й розпад молдавських комуністів, посилаючись на досвід інших партій, які, втративши владу, через певний проміжок часу припиняли своє існування або вливалися в інші організації. Однак ПКРМ не тільки витримала тиск з боку Альянсу за європейську інтеграцію, але й зберегла свій вплив, залишаючись провідною опозиційною силою Молдови. За час перебування в опозиції, її активність була постійною й надзвичайно високою.

У листопаді 2013 року за комуністів була готова віддати свої голоси половина громадян країни. Однак мінливість програмних спрямувань і втрата ряду відомих фігур, що перейшли в інші формування, похитнули позиції партії. Поступове сповзання ПКРМ до центру політичного спектра послужило для Соціалістичних проросійських партій, з одного боку, і соціал-демократичних – з іншого приводом для спроб змагатися з комуністами на лівому електоральному фланзі. СПМ, Партія соціалістів, Рух «Рівноправність», Союз праці «Патрія – Батьківщина» і Рух молдавських гастарбайтерів у Москві «Партія – Молдова» давно звинувачували ПКРМ у тому, що вона перестала бути справжньою комуністичною партією, що вона змінила свій зовнішньополітичний вибір – із проросійського на прозахідний.

Партія комуністів Республіки Молдова завжди була партією, схильною до зміни своїх зовнішньополітичних орієнтирів. Коли це могло забезпечити залучення проросійського електорату, Партія Комуністів шукала зближення з Росією й виступала з ідеєю євразійської інтеграції. А коли виникала

потреба знайти потенційних партнерів по коаліції (як це було в 2004 – 2007 р.), ПКРМ оголошувала себе прибічницею європейського вектору і вимагала виведення російських миротворців із зони Придністровського конфлікту.

Якщо у своїй програмі 2001 року Партія комуністів ідентифікувала себе як проросійська партія й обіцяла «розглянути питання про приєднання Молдови до Союзу Росії й Білорусії», то вже з 2004 року ПКРМ виступає за євроінтеграцію Молдови. У передвиборній програмі ПКРМ 2005 року європейська інтеграція винесена окремим пунктом. При цьому як пріоритет виділялися й відносини з найближчими сусідами – Україною й Румунією. Окремий пункт «відношення до Європейського Союзу» було внесено й у програму 2009 року. У ту ж програму був включений і пункт «відношення до СНД», але він слідував за пунктом «відношення до ЄС». ПКРМ ідентифікувала себе як «європейська ліва партія» [4].

Після 9-літньої перерви, у програмі 2010 року ПКРМ повертається до теми євразійської інтеграції. Володимир Воронін, починаючи з 2010 року, неодноразово у своїх виступах озвучує цю ідею. Однак коли інші ліві партії виступили з ідеєю вступу Молдови у Митний Союз, ПКРМ зайняла очікувальну позицію. І тільки після того як Соціал-демократична партія зуміла зібрати більше 200 тисяч підписів на підтримку референдуму, ПКРМ вирішила перехопити цю ініціативу й вийти з нею в парламенті. Розбіжності по відношенню до стратегічної установки на проведення референдуму й денонсацію Угоди про асоціації з ЄС вилилися у відкритий конфлікт 7 червня 2014 р. на пленумі ЦК ПКРМ. У результаті в 2014 році, на відміну від усіх попередніх виборів, які проходили в країні протягом останніх 15 років, Партія комуністів уже не виступала як головний опонент правим партіям уступивши цю нішу політичного спектра соціалістам.

Зауважимо, що активізація діяльності соціал-демократичних (соціалістичних) партій на пострадянському просторі багато в чому пов'язана з невдоволенням політикою ліберальних реформ останніх 20 років, що дозволило знову включити соціалістичні ідеї в політичний дискурс і порядок

денний. Партії соціалістичної орієнтації, які представляють інтереси широких верств населення традиційно грають одну із ключових ролей у політичній системі більшості країн ЦСЄ. Протягом багатьох років соціал-демократія позиціонувала себе як соціальна совість суспільства. Причина її політичної стійкості полягала в тім, що в умовах жорстких реалій ринкових відносин вона намагалася забезпечити динамізм економіки, одночасно вирішуючи виникаючі соціальні проблеми. В умовах наростаючої глобалізації, соціал-демократія прагнула вибудувати гармонічний баланс між економічною ефективністю й розвинутою соціальністю.

Соціальну базу партій соціал-демократичної спрямованості представляють в основному промисловий пролетаріат, так звані «нові бідні», працівники бюджетної сфери й пенсіонери, а також представники нового середнього класу, орієнтовані на демократичні цінності й принципи соціальної держави. Необхідно визнати, що традиційна соціальна база соціал-демократії в країнах СНД відсутня. На пострадянському просторі негативним фактором для партій соціалістичної спрямованості виступає зміна соціально-класової структури суспільства, що супроводжується скороченням чисельності робітничого класу, його деконцентрацією і старінням.

У Молдові, де традиційно чисельність робітничого класу була незначною, ситуація ускладнюється глибокою соціальною диференціацією населення, ростом соціальних груп, які перебувають у межі бідності, що набуває характер стагнації. Вирішення завдання розширення електоральної бази й числа прихильників тут залежить від того, наскільки соціалісти зможуть включити до порядку денного актуальні питання економіки, політики й соціального життя. У Молдові політичний вибір електорату завжди прямо корелював з оцінкою реформ і рівнем задоволеністю життям тих або інших соціальних груп. Рівень й якість життя населення, соціально-економічні маркери, завжди були визначальними у політичних орієнтирах виборців. Після більш ніж двадцяти років не зовсім удалих перетворень ідея

відновлення соціальної справедливості в країні стає домінуючою, що сприяє зміцненню соціалістичних, соціал-демократичних партій.

Найбільш успішним для соціалістів був 1994 рік, коли Соціалістична партія у блоці з рухом «Унітатя – Єдність», отримала на виборах 25% голосів виборців. Однак згодом Соціалістична партія Молдови розкололася і з неї виділилася Партія соціалістів Республіки Молдова під керівництвом Едуарда Смирнова, яка набрала на виборах 1998 року лише 0,59%. Основний лівий електорат тоді дістався ПКРМ, що вперше взяла самостійну участь у виборах.

У 2001 році Партія соціалістів відтворила блок «Єдність» з Республіканською партією й Партією прогресивних сил, що виступив зі слоганом «З Росією на вічні часи!». Блок набрав лише 0,46%. Вважаючи на те, що з початку свого заснування Партія соціалістів Республіки Молдова позиціювала себе як послідовно проросійська, в 2005 році, коли ПКРМ перейшла на антиросійські позиції, соціалістам представився шанс додати собі голоси проросійськи налаштованих виборців. Однак виборчий блок «Патрія – Батьківщина», в який об'єдналися дві соціалістичні партії, отримав на виборах лише 4,97%, у той час як для проходження блоку було потрібно одержати 9%. Згодом, впродовж до виборів 2010 року, соціалісти виступали у коаліції з Партією комуністів. Їхній лідер Вероніка Абрамчук тричі ставала депутатом парламенту від ПКРМ.

У 2012 році Партія соціалістів (ПСРМ) знову з'явилася в соціологічних рейтингах. Поштовхом до її відродження став вихід Ігоря Додона, Зінаїди Гречаної і Вероніки Абрамчук із ПКРМ (листопад 2011 року) і їхнє приєднання до ПСРМ. Ослаблення позицій ПКРМ дозволило соціалістам перехопити ініціативу на лівому фланзі. В 2014 році Партія соціалістів вела свою кампанію надзвичайно енергійно. Головним її змістом стала теза про вступ Молдови у Митний союз. Партію підтримали в Москві. Після бесіди В. Путіна з лідерами соціалістів, стало ясно, що на лівому фланзі ПСРМ явно претендує на роль фаворита. У той же час перемога Соціалістів на

парламентських виборах у листопаді 2014 р. виявилася досить несподіваною оскільки на початку року їхній рейтинг коливався у межах одного відсотка.

Головним аутсайдером виборів виявилася партія комуністів В.Вороніна, що втратила більше половини своїх виборців (чотири роки тому за неї віддали голоси понад 44%). Бажання зміцнити свої позиції після невдачі на виборах спонукало ПКРМ почати переговори про можливість створення після виборів так званої великої коаліції у складі Демократичної партії, Ліберально-демократичної й Партії комуністів. Завдяки союзу із ПКРМ правляча в країні Коаліція проєвропейської політики зуміла забезпечити правим партіям більшість (55 місць у парламенті проти 46-ти у лівих партій), необхідну для формування уряду й керівних органів парламенту.

Під час виборів 2014 року ПКРМ у черговий раз проявила себе як команда політичних менеджерів, для яких головним є ефективність ухвалених рішень (заради цього вони здатні піти на будь-які компроміси). Для таких партій швидке одержання результату спрямоване на забезпечення свого статусу, а не представлення й просування інтересів певних соціальних сегментів.

Тенденція «зискотування до центру» колишніх антагоністичних партій правої й лівої спрямованості, що намітилася, після більш ніж 20 років багатопартійності в Молдові, сприяла стиранню граней між традиційними політичними нішами. Якщо раніше на лівому фланзі традиційно переважала Партія комуністів, набираючи 40-45 відсотків голосів виборців; на правому – Ліберально-демократична партія (близько 25-30 відсотків), то тепер такого політичного ядра немає. У результаті виборів 2014 року політичне поле – і праве, і ліве виявилось роздроблене. Всі партії, що пройшли у парламент, набрали по 15-20 відсотків [5]. Це означає, що влада неминуче буде нестійкою.

Вступ ПКРМ у правлячу коаліцію із правими партіями на основі ідеї «проєвропейської інтеграції» ще більше підсилив недовіру до комуністів серед рядових виборців, що знайшло свій прояв у виборах 2015 року у

місцеві ради. Партія Комуністів, у минулому – найміцніша опозиційна сила зареєструвала найбільші втрати: з 38.75% районних і муніципальних радників в 2011 році вона опустилася до 10,22%. Якщо в 2011 році Партія комуністів отримала 32.37% місцевих обранців, то зараз комуністи одержали лише 11%.

Співробітництво ПКРМ із КПП зміцнило позиції її конкурентів. Колишні виборці комуністів перерозподілилися між Партією Соціалістів (ліва проросійська партія) і Нашою Партією (Батьківщина в 2014 р.), Ренато Вусатого («центристська»). Обидві партії змогли набрати популярність протягом року завдяки критиці правлячої коаліції. Однак, незважаючи на зростання числа прихильників лівих партій, жодна з них не зуміла піднятися до рівня ПКРМ та нездатна самостійно отримати владу в країні. Хоча лівий електорат у Молдові сьогодні помітно перевищує правий, його консолідації заважають роздробленість лівих партій і недовіра один до одного їхніх лідерів.

Поява нових «проросійських» партій скоріше розпорошила «лівий» електорат, чим згуртувала. На виборах 2015 р. Наша Партія одержала – 8,13% місцевих радників й 11,12% районних і муніципальних радників, у той час як Партія Соціалістів – 12,25% місцевих радників й 16,60% – районних і муніципальних радників [6]. У цілому, політичний розклад між правими й лівими силами не зазнав значних змін. Праві як і раніше утримують більшу частину місцевої адміністрації, завдяки повній залежності місцевих бюджетів від фінансування із центра.

На сьогодні у Молдові налічується більше 30 партій; 20 з них брали участь у виборах 2015 р. органів управління різного рівня. За більш ніж двадцятилітній період незалежності політичний контекст партбудівництва в Молдові сприяв формуванню партій як значимих суб'єктів політичних відносин. Наявність формальних норм і принципів демократичної системи й реального конкурентного середовища дозволяють визначити політичну систему Молдови як «електоральну демократію» [7].

За рівнем політичного плюралізму й конкуренції, реальної участі партій у прийнятті політичних рішень Молдова (як й Україна) випереджає всі країни пострадянського простору, хоча й помітно поступається своїм західним сусідам за ступенем зрілості партійних систем. Аналітики Молдови відзначають, що в основі партійного будівництва переважають харизматично-стратові структури з родинними відносинами. Процес формування партій часто спирається на авторитет харизматичного лідера, а ідеологічна основа – на «гострі проблеми окремих страт». Саме лідери партій виражають актуальні проблеми суспільства, при цьому найчастіше не розглядають конкретні шляхи їхнього вирішення. Престиж лідера часто «відірваний» від рейтингу партії [16].

Яскравим прикладом такої тенденції у партійному будівництві стала поява в 2014 році у політичному спектрі Молдови партії «Батьківщина» («Patria») на чолі з бізнесменом Ренато Вусатим. Ще на початку року ніхто в країні не підозрював про його існування. Однак за три-чотири місяці до виборів Р. Вусатому пророкували вже близько 10-15 відсотків попри відсутність як повноцінної програми, так і підготовленої команди однодумців. Популярність партії забезпечили харизма, напір, упевненість в успіху й гроші її лідера. Зліт цієї партії свідчив про розчарування населення країни і у владі, і в опозиції та про бажання бачити нові обличчя в політикумі.

Партійний спектр Молдови перебуває в процесі формування, і його стан є у край нестабільним. У суспільстві ще не сформована чітка соціальна структура, політичні орієнтації соціальних груп аморфні й мінливі, чому в чималому ступені сприяє й розпливчастість партійних ідеологій. Традиційне розмежувати партії на праві (ліберальні й християн-демократичні); ліві (соціал-демократичному, соціалістичному й комуністичні) у випадку Молдови не працює, оскільки незважаючи на назви, ідеології, що просуваються партіями, по суті зводяться до боротьби двох колективних

історично сформованих у країні видів пам'яті пов'язаних з радянської (комуністичною) ідентичністю і румунською.

Умовність політичного спектру призвела до того, що громадяни РМ у своїй масі залишаються байдужими до партій, не довіряють їхнім лідерам, уникають членства в них. У Молдові тільки починається формування інфраструктури громадянського суспільства, що здатне забезпечити умови для формування й інституціоналізації реально мотивованих «груп», об'єднань, партій, здатних представляти інтереси різних верств населення у структурах влади. Оскільки суспільство перехідного періоду на даний момент відрізняється високим ступенем фрагментарності, політичні й економічні реформи в країні як правило ініціюються владою, а не інститутами громадянського суспільства, а більшість демократичних інститутів носить декоративно-імітаційний характер.

Описуючи такі країни, Карозерс указує, що вони «мають деякі ознаки демократизації політичного життя, включаючи щонайменше наявність обмеженого політичного простору для існування опозиційних політичних партій і незалежного громадянського суспільства, а також регулярні вибори й демократичні конституції. Але при цьому для них характерні слабке представництво інтересів громадян, низький рівень політичної участі, що не виходить за межі голосування, часті порушення законів посадовими особами держави, сумнівна легітимність виборів, майже повна відсутність довіри суспільства до державних інститутів і стійко низька інституціональна ефективність держави» [11].

При наявності мінімальних властивостей електоральної демократії (періодична зміна влади шляхом виборів) Молдову відрізняє відносно низький рівень державності, що перешкоджає консолідації її політичного режиму. Про незавершеність у Молдові демократичної консолідації говорять політичні кризи й конфлікти, що стали тут не відхиленням від норми, а звичайним станом політичного процесу. Разом з тим їй властивий чітко виражений політичний поліцентризм, що проявляється насамперед у

наявності автономного від виконавчої влади парламенту, а також політичних партій й опозиції, що мають можливість прийти до влади.

Серед країн перехідного періоду (Nations in Transit) політичну систему Молдови за рівнем розвитку оцінюють як гібридну (станом на грудень 2014 року – індекс 4.86) [7] і відносять до країн з «недостатньою демократією» [9]. За критерієм дотримання політичних прав і громадянських свобод Freedom House її визначає як «частково вільну» (доповідь 2015 року) [8]. За рівнем розвитку Молдова являє собою своєрідний варіант «тривалого транзиту».

Криза національної ідентичності являє собою визначальний фактор у поляризації поглядів політичних сил. Протистояння на основі розмежування за етнолінгвістичними, історичними і т.п. ознаками починаючи з виборів 1994 року постійно використовується в передвиборних кампаніях. У той же час обов'язковою умовою демократичного державного будівництва, згідно Д. Растоу, є цілісність націй [12].

Демократичній консолідації Молдови перешкоджають: слабкість таких структурних передумов, як громадянська політична культура й громадянське суспільство; низький рівень соціально-економічного розвитку в сполученні з інфляцією, що дедалі підвищується; нерівномірний розподіл сукупних суспільних ресурсів – економічних, політичних, ідеологічних, інтелектуальних й ін.

На відміну від країн Балтії, в Молдові не працюють інструменти, що забезпечують захист від втручання держави в ринкові відносини, які передбачають відкриті й легальні процедури впливу бізнесу на процес прийняття політичних рішень. Певна автономія економіки стосовно державної влади й установа «правил гри» між політичними акторами, що створює ресурсну й інституціональну основу для політичної конкуренції й активізації фактора публічної політики, дає підставу говорити, що політичний режим у Молдові (як й в Україні, Вірменії й Грузії) характеризує демократична нерівновага.

Характер пострадянських трансформацій Молдови багато в чому пояснює ефект інституту бюрократії як структуроутворюючого елемента політичної системи та його експлуатації домінуючими акторами у власних цілях. Механізмом відтворення політичної корупції в Молдові, як й інших державах пострадянського простору, стала приватизація. З початком процесів приватизації в країні політика стала сприйматися як прибутковий бізнес, що у свою чергу спричинило появу політичних амбіцій у процвітаючих бізнесменів. Так, лідерами Соціал-демократичної партії (СДП) і Ліберал-демократичної партії Молдови (ЛДПМ) є досить успішні бізнесмени.

У межах бюрократичних систем сили, що перемогли на виборах, прагнуть використати демократичні інститути для збереження нового статусу на свою користь. Прийшовши до влади, ці сили отримують контроль над державним апаратом, інформаційним простором, силовими структурами та основними галузями економіки. Так на думку молдавського експерта З. Тодуа, сьогодні всі державні органи Республіки Молдова, включаючи Конституційний суд, ЦВК, Вищу судову палату, Апеляційну палату та інші, перебувають під контролем КПП, а точніше – під контролем двох-трьох олігархів, які заправляють усіма справами в коаліції [15].

У Молдові утворена партійно-політична монополія на формування структур виконавчої влади. Парламентські партії уклали угоду про рекрутизацію управлінських кадрів, їх підбір за політичними критеріями. Наслідком цього, на думку ряду експертів, стала наявність серед міністрів і керівників департаментів усіх рівнів управлінців, професійна підготовка яких не відповідає профілю роботи їхніх установ [16].

Недостатність структурних реформ в економіці робить Молдову самою слаборозвиненою з європейських посткомуністичних країн (не враховуючи Косово). Низька якість життя населення й рівень його доходів, нестійка політична обстановка й гострі проблеми економічного розвитку ускладнюють здатність влади контролювати цілісність держави.

Ускладненими виявляються й процеси політичної трансформації, пов'язані з подоланням конфліктів і забезпеченням безпеки розвитку, що, у свою чергу, перешкоджає залученню інвестицій, заважає економічному зростанню держави. Всі ці фактори дозволяють віднести Молдову до «нестабільних» держав. За оцінками провідних американських політологічних інститутів 2013 року ситуація стабільності в РМ була нижче середнього рівня (індекс загроз тут склав – 76.5 – небезпечний рівень ризиків) [13].

«Нестабільні держави» не здатні протистояти внутрішнім і зовнішнім викликам і ризикам. Процес політичної трансформації «нестабільних держав» може зайняти, згідно з рядом експертних оцінок від 20 до 40 років [14]. У той же час варто враховувати, що демократія не приживається у ситуації високих зовнішніх і внутрішніх загроз.

Досвід соціально-політичної трансформації в Молдові показав, що для встановлення стійкого режиму консолідованої демократії необхідна міцна соціально-економічна основа. Демократичний транзит може бути успішно завершений лише в тому випадку, якщо політичний режим, що сформувався, буде здатний гарантувати відносну рівновагу між політичною системою й внутрішнім середовищем відповідно до його цивілізаційних, історико-культурних і геополітичних особливостей.

Політична трансформація в Молдові являє собою суперечливий і багатоваріантний процес, головний зміст якого виражається у змінах політичної сфери, наслідком яких є становлення якісного нового інституціонального дизайну. Багатофакторність політичної трансформації обумовлює її нерівномірність і неоднозначність, тому результатом транзитивного процесу є співіснування в країні демократичних й інших альтернативних тенденцій.

У Молдові, як і в інших державах пострадянського простору, перехід до демократії є одним з варіантів політичних трансформацій. Головною «розвилкою» у долі політичного транзиту тут стають якісні характеристики демократії: розвиток політичного режиму й політичного процесу у бік до

європейських стандартів, або «хронічно перехідний» стан, що у свою чергу може стати чи не запереченням демократичних норм.

Список використаних джерел та літератури

1. Хантингтон С. Третья волна: демократизация в конце XX века / С. Хантингтон. – М.: РОССПЭН, 2003. – 368 с.
2. Мельвиль А. Ю. О траекториях посткоммунистических трансформаций / А. Ю. Мельвиль // Полис. – 2004. – № 2. – С. 64–75.
3. Боцан И. Партии и демократизация Республики Молдова [Электронный ресурс] / И. Боцман. – Режим доступа: <http://www.e-democracy.md/ru/monitoring/politics/comments/20081203/>
4. Тезисы предвыборной программы ПКРМ по ключевым областям. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.e-democracy.md/ru/elections/parliamentary/20092/opponents/pcrm/>
5. Парламентские выборы в Молдавии (2014) [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
6. Всеобщие местные выборы 14 и 28 июня 2015 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.e-democracy.md/ru/elections/local/2015/>
7. Даймонд Л. ПРОШЛА ЛИ «ТРЕТЬЯ ВОЛНА» ДЕМОКРАТИЗАЦИИ? [Электронный ресурс] / Л. Даймонд. – Режим доступа: http://www.polisportal.ru/files/File/puvlication/Starie_publicacii_Polisa/D/1999-1-3-Diamond_Proshla_li_3_volna_demokratizacii.pdf
8. Развитие демократии в странах переходного периода (Nations in Transit) — ежегодное исследование Freedom House: Nations in Transit 2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу: <http://gtmarket.ru/ratings/nations-in-transit/info>
9. Freedom House: Доклад о состоянии свободы в мире 2015 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: gtmarket.ru/ratings/freedom-the-world

10. Индекс демократии стран мира 2012 года (Democracy Index 2012) [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу: <http://gtmarket.ru/news/2013/03/19/5679>.
11. Карозерс Т. Конец парадигмы транзита / Т. Карозерс // Политическая наука. – 2003. – № 2. – С. 48–49.
12. Растоу Д. А. 1996. Переходы к демократии: попытка динамической модели / Д. А. Растоу // Полис. – № 5. – С. 5–15.
13. Failed States Index 2013: Рейтинг несостоятельности государств мира 2013 года [Электронный ресурс] / Центр гуманитарных технологий. – Режим доступа до ресурсу: <http://gtmarket.ru/news/2013/06/25/6017>
14. Политические трансформации «нестабильных государств» СНГ: Доклад по материалам круглого стола (Факультет мировой политики МГУ им. М. В. Ломоносова, 24 апреля 2013 г.) / сост. Д. Б. Малышева / Центр политических систем и культур, Фак-т мировой политики МГУ им. М. В. Ломоносова. – М.: Ин-т востоковедения РАН, 2013. – 34 с.
15. Тодуа З. Падение: история о том, как и почему Партия коммунистов Республики Молдова отказалась от победы [Электронный ресурс] / З. Тодуа // Свободная мысль. – № 1. – 2015. – Режим доступа: <http://svom.info/entry/527-padenie-istoriya-o-tom-kak-i-pochemu-partiya-kommu/>
16. Блажко В. А. Особенности и тенденции политического процесса в Республике Молдова в условиях кризиса [Электронный ресурс] / В. А. Божко, В. И. Мокану // Социологические исследования. – 2012. – № 12. – Режим доступа: <http://ecsocman.hse.ru/socis/>

**EXPERIENCE THE TRANSFORMATION OF MOLDOVAN
SOCIETY: CONTRADICTIONS
TOWARDS POLITICAL CONSOLIDATION**

Abstract. The article examines the processes of social and political transformation of post-Soviet Moldova. We study the transition processes that are directly related to the functional and dynamic characteristics of the political

system, in particular the factors influencing the transformation of the political institutions of society, including political parties.

Keywords: *post-Soviet space, Moldova, the post-communist transformation, political transformation, the problems of democratization.*

**ОПЫТ ТРАНСФОРМАЦИИ МОЛДАВСКОГО ОБЩЕСТВА:
ПРОТИВОРЕЧИЯ НА ПУТИ К ПОЛИТИЧЕСКОЙ КОНСОЛИДАЦИИ**

Аннотация. *В статье рассматриваются процессы социально-политической трансформации Молдовы постсоветского периода. Исследуются переходные процессы, которые непосредственно касаются функционально-динамических характеристик политической системы, в частности факторов, влияющих на трансформацию политических институтов общества, в том числе политических партий.*

Ключевые слова: *постсоветское пространство, Молдова, посткоммунистическая трансформация, политические партии, проблемы демократизации.*